



## SLOVENSKA AVTOHTONA NARODNA SKUPNOST NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM IN AVSTRIJSKEM ŠTAJERSKEM

### Organiziranost:

● **SLOVENC V ZVEZNI DEŽELI KOROŠKI:** Večina društev, institucij in posameznikov na Koroškem je *organiziranih* v okviru treh krovnih (predstavniških) organizacij: Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS, predsednik Valentin Inzko), Zveze slovenskih organizacij (ZSO, predsednik Manuel Jug) in Skupnosti Koroških Slovencev in Slovenk (SKS, predsednik Bernard Sadovnik). *Osrednji kulturni organizaciji* Krščanska kulturna zveza (KKZ) in Slovenska prosvetna zveza (SPZ) združujeta veliko število slovenskih društev in institucij (ca. 50) ter zelo dobro sodelujeta. Slovenska manjšina na splošno živi zelo bogato in uspešno kulturno življenje (na letni ravni se zvrsti več kot 400 različnih kulturnih prireditev slovenskih kulturnih društev in obeh osrednjih kulturnih organizacij). Posebno pozornost SPZ in KKZ namenjata tudi mladim. Mladi pa so aktivni tudi na področju športa (npr. v Slovenskem atletskem klubu (SAK), Košarkarskem šolskem klubu KOŠ Celovec), v okviru svoje Slovenske mladinske organizacije (SMO) in v lastnih društvih (v Klubu slovenskih koroških študentov in študentk, Koroški dijaški zvezi, SGZ-mladi itd.). Velik del *športnih društev* (okrog šestintrideset) se povezuje v okviru Slovenske športne zveze (SŠZ).

Del Slovencev na Koroškem se združuje v *samostojni politični stranki* Enotni Listi (EL), ki ima prisotne člane v več občinskih svetih, vendar nima svojega predstavnika v koroškem deželnem zboru in sosvetu narodnih skupnosti. Na področju *gospodarskega in čezmejnega sodelovanja* deluje Slovenska gospodarska zveza (SGZ), ki so jo leta 1988 ustanovili gospodarstveniki in člani prostih poklicev iz vrst slovenske manjšine na Koroškem (ima več kot 300 članov) in je vključena v novoustanovljeno koordinacijo slovenskih gospodarstvenikov iz zamejstva. V Celovcu deluje tudi Alpsko - jadranski center za čezmejno sodelovanje (AACC), ki pomaga pri navezovanju in posredovanju podjetniških stikov. Poleg teh delujejo na avstrijskem Koroškem tudi drugi gospodarski subjekti slovenske manjšine: Zadruga Market Pliberk/Bleiburg (sedaj tudi v Dobrli vasi); Mohorjeva družba z založbo, tiskarno in knjigarno; Založbi Drava in Wieser; Skupnost južnokoroških kmetov in kmetov (SJK), ki združuje pod svojim okriljem okrog 600 kmetov (v vseh treh dolinah: Rož, Podjuna in Zila), katerih povprečna velikost površin je okrog 18 ha. Glavni dejavnosti kmetov sta gozdarstvo in živinoreja; Kmečka izobraževalna skupnost (KIS) Tinje nudi kmetom na avstrijskem Koroškem pomoč pri komunikaciji z uradi v slovenskem jeziku, organizira izobraževalne prireditve, tečaje, predavanja in seminarje s specifično kmečko tematiko. Sodeluje z zbornicami in organizacijami s podobnimi nalogami na obeh straneh meje. Na *znanstvenem področju delujeta*: Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu in Narodnopisno društvo »Urban Jarnik (zlasti zaslužen za zemljevide, ki nastajajo v okviru projekta-slovenska ledinska in hišna imena, ki so sprejeta tudi v UNESCOV seznam nesnovne dediščine v Avstriji.

● **SLOVENC V ZVEZNI DEŽELI ŠTAJERSKI:** Njihova zastopniška organizacija je Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko-Pavlova hiša, ki ima v vasi Potrna blizu Radgone svoj sedež in kulturni dom, imenovan Pavlova hiša. V Gradcu delujeta tudi Klub slovenskih študentk in študentov, kjer so aktivni zlasti mladi Slovenci iz dežele Koroške in Štajerske, ki študirajo v Gradcu ter Društvo avstrijsko-slovenskega prijateljstva.

Pomembna pridobitev za promocijo slovenske kulture v Gradcu ter za štajerske Slovence je Slovenska čitalnica v Gradcu (v okviru deželne knjižnice), ki je pričela delovati z junijem 2013 ter (od leta 2003) pridobitev enega mesta v slovenskem sosvetu narodnih skupnosti pri Uradu zveznega kanclerja na Dunaju. Slovenska manjšina si prav tako prizadeva za Slovensko hišo v Gradcu, ki bi med drugim združevala in povezovala slovenske organizacije v Gradcu ter jim na enem mestu zagotavljala skupni prireditveni prostor.

Na avstrijskem Štajerskem je »*dvojezično šolstvo*« v veliki meri še vedno le na *nivoju prostovoljnega učenja slovenskega jezika*. Želja in potreba slovenske manjšine na

Štajerskem je razširitev pouka slovenščine v ljudskih in srednjih šolah. V šolskem letu 2023/24 je pouk slovenščine obiskovalo 271 otrok.

**Manjšinski mediji:** časopis *Novice* (slovenski tednik za Koroško) ter Cerkvni list Krške škofije »Nedelja«. **Radio:** Celo dnevni radijski program v slovenščini zagotavljajo deželni studio ORF (8 ur) in zasebni dvojezični Radio Agora (16 ur). Radijski program je možno spremljati na celotnem južnem Koroškem ter na južnem Štajerskem v občini Sobota, na območju Lučan in na območju Radgone. **Televizija:** Leta 1989 je koroški deželni studio ORF začel s tedenskim predvajanjem polurne slovenske televizijske oddaje »Dober dan, Koroška« v nadaljevanju sledi tudi oddaja »Dober dan, Štajerska« in od leta 2004 koroška ORF v okviru sobotne oddaje »Kärnten heute« pripravlja tudi oddajo »Servus, Srečno, Ciao«.

**Finančne podpore:** Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu (USZS) je slovenski manjšini v Zvezni deželi Koroški in Zvezni deželi Štajerski v letu 2023 skupaj namenil 3.067.650 EUR finančnih sredstev. Pri tem je bilo v zadnjih letih veliko finančne pomoči namenjeno potrebnim obnovam in izgradnjam slovenskih kulturnih domov in društvenih prostorov. Na razpisu USZS za leto 2023 so prejeli skupaj 2.668.050 EUR. Nadalje slovensko narodno skupnost v Republiki Avstriji v okviru svojih pristojnosti finančno podpirajo še MGTŠ, MKRR, MKGP, MVI/strokovna podpora ter MK/Javni sklad za kulturne dejavnosti. Avstrija je z letom 2020 po 25 letih povišala svoje finančne prispevke avstrijskim manjšinam, vendar ta povišica ne zadostuje za pokrivanje vseh dejanskih potreb slovenske manjšine v Avstriji.

## URESNIČEVANJE OBVEZNOSTI TER BISTVENA ODPRTA VPRAŠANJA

V preteklih letih je bil **dosežen določen napredek** v položaju avtohtone slovenske manjšine v Republiki Avstriji – dobri vpisi v dvojezične šole, dvojezične privatne vrtce in naraščanje interesa za učenje slovenščine; večurni radijski program v slovenskem jeziku, oddajanje preko dodatnih oddajnikov; sprejeta sistemska rešitev za Slovensko glasbeno šolo iz Celovca; vnos slovenske manjšine v deželno ustavo Koroške; razmah v čezmejnih stikih in sodelovanju; naraščanje števila čezmejnih gospodarskih projektov; zvišanje finančnih podpor (ob tem izboljšan položaj tednika *Novice*) delovanju in strukturam slovenske manjšine s strani Avstrije. Nadalje v minulem obdobju beležimo nekaj pomembnih zgodovinskih mejnikov za slovensko manjšino: v škofa krško-celovške škofije je bil 2. 2. 2020 posvečen koroški Slovenec (dr. Jože Marketz), manjšina ima poslanko v avstrijskem Državnem zboru (Olga Voglauer, Zeleni, sedaj drugič) in v koroškem Deželnem zboru (F.J. Smrtnik, Team Koroška). Prvič v zgodovini je bil koroški Slovenec imenovan za podžupana Celovca (Lojze Dolinar). Režiser, koroški Slovenec v mandatu 2019-2024 vodi Burgtheater na Dunaju (Martin Kušej). Koroški Slovenec je v 2018 prvič v zgodovini prejel najvišje avstrijsko priznanje za dosežke s področja umetnosti in kulture za literaturo, napisano v slovenskem jeziku (Florjan Lipuš). Februarja 2024 se je v sodelovanju z občino Globasnica in podporo Urada zveznega kanclerja izvedel projekt dvojezičnih spletnih obrazcev za koroške občine.

Na izboljšano vzdušje kažejo tudi nekatere geste predstavnikov avstrijskih zveznih in deželnih oblasti (opravičilo PR Van Der Bellna za krivice in zamude pri uresničitvi ustavnih pravic koroških Slovencev, izrečeno v obeh jezikih ob 100. obletnici koroškega), **vendar pa navedenih dosežkov, kljub njihovi visoki simbolni in vsebinski vrednosti, ni mogoče pripisati sistemskim rešitvam/pristopu avstrijske vlade, ki na področju krepitve pravic slovenske narodne skupnosti še vedno izkazuje močan deficit.** Prav tako upamo, da se vzdušje in odnos so slovenske manjšine v Avstriji po zveznih septembrskih volitvah ne bo poslabšalo.

V nadaljevanju navajamo bistvena odprta vprašanja:

- Pravice slovenske narodne skupnosti v Avstriji temeljijo na 7. členu Avstrijske državne pogodbe (ADP) iz 1955 in na vrsti notranjepisov. **7. člen ADP ostaja le deloma izpolnjen.** Zaslediti je trend krčenja pravic slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem z avstrijsko nacionalno zakonodajo, ki se je pričel kmalu po podpisu ADP leta 1955. Na to so opozorili koroški Slovenci tudi z zadnjo peticijo o pomanjkljivem izvajanju manjšinskih pravic ter kršitvi načel pravne države v Avstriji, vloženo in sedaj že obravnavano pri Odboru za peticije Evropskega parlamenta (PETI) v Bruslju.

• **Vprašanje dvojezičnega in manjšinskega šolstva:** Manjšinsko šolstvo temelji na Zakonu o manjšinskem šolstvu za Koroško (1959). Dvojezično šolstvo na Koroškem je odprt sistem, ki je dostopen vsakomur. S prijavo k dvojezičnemu pouku starši izražajo le to, da sprejemajo za svojega otroka tovrstno specialno izobraževalno ponudbo avstrijske šole. Etnično uvrščanje na podlagi prijave ni niti dopustno niti možno. Za pripadnike slovenske avtohtone narodne skupnosti sta dvojezični pouk in pouk slovenskega jezika pomembna pomoč pri ohranjanju in utrjevanju identitete.

Dvojezični pouk se sedaj izvaja v 40 občinah na 53 ljudskih šolah (do 4. razreda) in 16 srednjih šolah (starost otrok med 10 do 14 let). Pouk slovenščine se izvaja tudi v Zvezni in zvezno realni gimnaziji za Slovence v Celovcu (pouk v slovenskem jeziku) ter na dveh poklicnih šolah: Zvezni dvojezični trgovski akademiji v Celovcu in na Višji šoli za gospodarske poklice v Šempetru (dijaki stari nad 14 let). V šolskem letu 24/25 je k dvojezičnemu pouku prijavljenih 2.172 učencev od skupaj 4.490 šolarjev na 53 ljudskih šolah (kar je 48,37% odstotka prijavljenih in več kot lani v šolskem letu 23/24: 46%93%). Od 3.640 šolarjev na 16 srednjih šolah na južnem Koroškem jih v šolskem letu 24/25 8,13% obiskuje slovenski pouk, kar je nekoliko manj kot v lanskem šolskem letu 23/24 (8,80%).

Kljub pozitivnemu zanimanju za pouk slovenskega jezika na avstrijskem Koroškem ugotavljamo, da jezikovne kompetence prijavljenih otrok upadajo. Različno jezikovno predznanje otrok pri vstopu v šolo nakazuje, da so potrebni povsem novi organizacijski in didaktični pristopi za dvig kakovosti dvojezičnega šolstva. Dodaten problem predstavlja dejstvo, da se po končanem šolanju na ljudski šoli (starost 10 let) (z izjemo slovenske gimnazije, trgovske akademije in višje šole za gospodarske poklice) pouk slovenščine ne izvaja kot del rednega kurikuluma in je vpisov k pouku slovenščine zelo malo ter prav tako pomanjkanje ponudbe popoldanskega dvojezičnega varstva, ki se v večini primerov izvaja samo v nemščini.

• **Dvojezična predšolska vzgoja:** Na Koroškem delujejo občinski (javni), cerkveni in privatni vrtci. Od tega deluje 12 privatnih dvojezičnih vrtcev, ki jih je ustanovila slovenska manjšina in kjer se zagotavlja najbolj kakovostno in sistematsko posredovanje slovenskega jezika. Situacija v javnih (občinskih) vrtcih je veliko slabša. Manjšina si prizadeva, da bi se ponudba dvojezične predšolske vzgoje (vključno z dvojezičnimi jaslimi) postopoma omogočila po vsem območju veljavnosti Manjšinskega šolskega zakona za Koroško (to je v vseh 35. občinah), prizadevajo si torej za možnost kvalitetnega učenja slovenščine za otroke od jaslih pa do najmanj zadnjega leta šoloobveznosti. Poseben izziv pri tem predstavlja pridobitev in financiranje ustreznega dvojezičnega kadra in dvojezične vzgoje ter sistemsko uvajanje in izvajanje pedagoškega koncepta za slovenski jezik v javnih vrtcih. Slovenska manjšina si prav tako prizadeva za povišanje deželnih sredstev slovenskim zasebnim dvojezičnim vrtcem zaradi finančnih in kadrovskih težav s katerimi se soočajo po sprejetju novele koroškega Zakona o izobraževanju in varstvu otrok, ki se je začel izvajati s 1. septembrom 2023. Nadalje si prizadevajo za Ureditev izobraževanja dvojezičnih vzgojiteljic/ev na vzgojiteljski šoli v Celovcu (BAfEP) ter da bi Koroška olajšala pogoje za zaposlovanje vzgojiteljic iz Slovenije, zlasti glede zahtev po znanju nemškega jezika. Sedaj se tudi za t.i. "native speakerje" zahteva maturitetni nivo – C 1.

• **Uporaba slovenskega jezika na uradih in sodiščih:** Na splošno ugotavljamo, da je uporaba slovenščine v odnosu do upravnih organov ni sistematična in je zelo otežena. Opažamo velik upad govorcev slovenskega jezika, kar je posledica slabe zaščite in spodbujanja ter možnosti uporabe slovenščine v javnem življenju, upravi, sodstvu, šolskem sistemu itd. Posebej zaskrbljujoča je možnost uporabe slovenščine na lokalnem nivoju (upravi) in s tem povezano slabo sprejemanje slovenščine in pripadnikov slovenske avtohtone narodne skupnosti na območju njihove avtohtone poselitve v Zvezni deželi Koroški in Štajerski.

Jezik narodne skupnosti se lahko uporablja le na izrecno zahtevo njenega pripadnika. Organi niso dolžni obvladati manjšinskega jezika; če se pojavi kdo, ki hoče z organom kontaktirati v slovenskem jeziku, se organ praviloma posluži tolmača. To slabi dejansko realizacijo dvojezičnosti. Pravica do uporabe slovenščine pred upravnimi organi je možna v 16 občinah (od 24-ih občin, v katerih so bili postavljeni tudi dvojezični krajevni napolis), nato le na treh dvojezičnih okrajnih sodiščih: Železni Kapli, Pliberku in Borovlju in pri treh okrajnih glavarstvih: Beljak-okolica, Celovec okolica in Velikovec. Pri tem omenjena tri dvojezična sodišča pokrivajo le tretjino dvojezičnega območja (11 od 36 dvojezičnih občin). Potrebna bi bila razširitev uporabe slovenščine kot sodnega jezika na celotno dvojezično območje, zato Slovenija podpira prizadevanja slovenske manjšine po reformi dvojezičnega sodstva kot je bila predlagana s strani

avstrijskega pravosodnega ministrstva in je bila usklajena med Društvom slovenskih koroških pravnikov in osrednjimi organizacijami v mandatu zadnje zvezne vlade.

- **Odprt ostaja problem različne veljavnosti različnih pravic:** dvojezični pouk se izvaja v 40 občinah; dvojezični topografski napisi so v 24 občinah; pravica do uporabe slovenščine pred upravnimi organi je možna v 16 občinah; pravica do uporabe slovenskega jezika pred tremi dvojezičnimi okrajnimi sodišči je možna v 14 in polovici dveh občin. Ta diskriminatorna situacija je povzročila veliko število različnih kategorij koroških Slovencev glede na pravice, ki jih imajo, glede na kraj bivanja.

- **Zakon o narodnih skupnostih RA (zakon v ustavnem rangu):** Med predstavniki slovenskem manjšine vlada soglasje, da je zakon o narodnih skupnostih iz leta 1976 potreben temeljite reforme. Pri tem pa oviro predstavlja tudi dejstvo, da je za spremembo zakona, ki je v ustavnem rangu, postopkovno težko zagotoviti ustrezno večino v zveznem parlamentu, ki bi potrebne spremembe tudi izglasovala. Manjšina pa si prav tako **prizadeva za kolektivno tožbeno pravico**, možnost do vložitve kolektivne tožbe, kar sedaj ni mogoče.

- **Manjšina na avstrijskem Štajerskem:** njen splošni pravni status temelji na istih mednarodnopravnih podlagah kot na Koroškem (7. členu ADP), vendar v celoti manjka ustrezna zakonska in upravna ureditev njenih pravic.

- **Dvojezični topografski napisi:** Memoranduma o dvojezičnih topografskih napisih, uradnem jeziku in ukrepih za sodelovanje s slovensko narodno skupnostjo (26. 4. 2011) le deloma rešuje vprašanje dvojezične topografije in uradnega jezika v smislu določil Avstrijske državne pogodbe (ADP), kljub nasprotnim izjavam Republike Avstrije. Na tej osnovi in s sprejetjem Zakona o narodnih skupnostih 2011 so bile postavljene dvojezične table v 164 krajih. Manjšina si - poleg 164 postavljenih dvojezičnih krajevnih napisov in kašipotov - prizadeva za nadaljnje dvojezične krajevne napise in širitev uradnega jezika na podlagi občinske avtonomije, kar pa se v praksi zapleta, ker temu lokalne oblasti pogosto nasprotujejo. Na tej podlagi je bilo od 2011 postavljenih dodatnih 36 dvojezičnih krajevnih napisov. Še naprej pa ostaja 7. člen ADP neizpolnjen tudi glede druge dvojezične topografije (imena rek, jezer, gora, dolin itd.).

Ljubljana, 22. 10. 2024